

KALVSNÄS KVARN

Antikvarisk medverkan vid takbyte

Kalvsnäs 13:1
Torsåkers socken
Hofors kommun
Gävleborgs län
2022

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst. dnr: 4872–2022
Beställare: Kalvsnäs byalag

Kalvsnäs kvarn

Antikvarisk medverkan vid takbyte

Kalvsnäs 13:1
Torsåkers socken
Hofors kommun
Gävleborgs län
2022

Rapport 2023:06
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2023

Omslagsbild: Kalvsnäs kvarn sedd från nordväst. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-11.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281-3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Teknisk och administrativa uppgifter.....	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Orsaker till åtgärd.....	6
Utförda åtgärder	8
Avvikelser från beslut	12
Kvarstående arbeten	13
Övriga antikvariska iakttagelser.....	14
Källor.....	15

Teknisk och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	4872–2022
Länsstyrelsens beslutdatum:	2022-10-11
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:	2022–181/310
Projekttid:	sept-nov 2022
Slutbesiktning:	2022-11-11
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson
Kontaktperson beställare:	Kalvsnäs byalag genom Mikael Jansson och Lars-Olof Blomgren
Entreprenör:	Yttermys Plåtslageri, Storvik

Sammanfattning

Under hösten 2022 har taket på Kalvsnäs kvarn lagts om. Kvarnbyggnaden med intilliggande mark arrenderas av Kalvsnäs byalag. Byalaget håller kvarnen öppen för besökare under sommarhalvåret, och anordnar också olika sammankomster för byalaget. Kalvsnäs kvarn lockar cirka 2 000 besökare per år.

Entreprenör vid takomläggningen var Yttermyrs Plåtslageri från Storvik. En stor del av förarbetena utfördes genom ideella krafter inom Kalvsnäs byalag. Den tidigare taktäckningen bestod av relativt flacka trekupiga takpannor i tegel, förmodligen lokalt tillverkade. Ambitionsnivån var från början att återbruka detta tegel så långt som möjligt, vilket tyvärr visade sig orealistisk utifrån pannornas mycket dåliga skick. Nyttillverkade tvåkupiga takpannor i tegel från Vittinge taktegel godkändes.

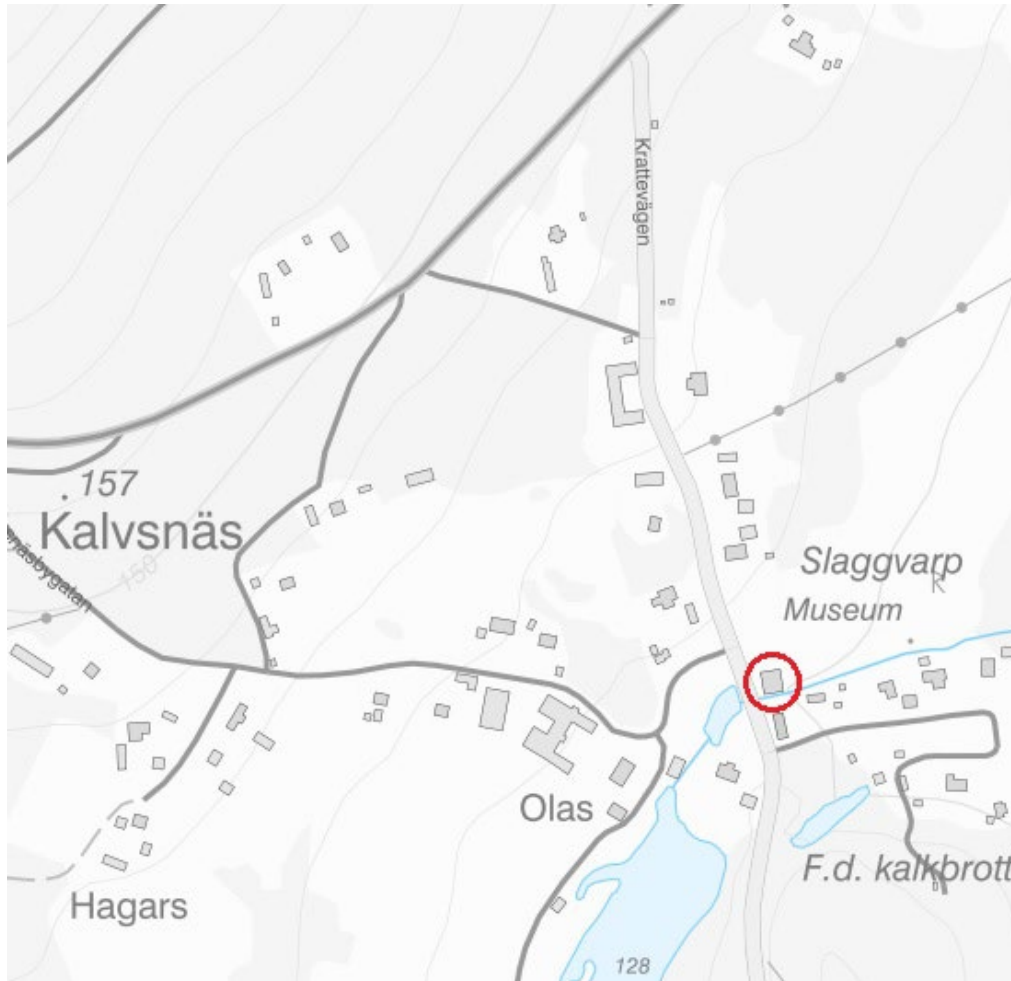
Skadade partier i undertaket är bytt till nytt virke, uppskattningsvis rör det sig om cirka 50–100 kvm. Sättningar i takfallen har riktats upp. Ytorna är täckta med oljehärdad board och på denna har sedan en duk av typen Bison, monterats. De nya tvåkupiga lertegelpannorna är lagda på en ny läkt. Nocken täcks avnocktegel. Nya vindskivor i trä har tillkommit, liksom svarta gavelbeslag. Skorstenen har försetts med ett nytt fabriksmålat plåtbeslag i silverkulör och på takfallet ovanför skorstenen har en liten inspektionsbrygga tillkommit. Hängrännor av fabriksmålad plåt i silverkulör är monterad på kvarnens båda långsidor. Från dessa leds vattnet ner genom stuprör med skarpa vinklar, två på den östra sidan och ett på den västra sidan.

Länsmuseet Gävleborg besökte kvarnen och byalaget 2018-10-18, besiktningsprotokoll 729/310, varför den antikvariska medverkan inom detta projekt kunde begränsas till ett besök i samband med slutbesiktningen. Genom e-post har uppkomna frågor löpande stämts av med Lars-Olof Blomgren i Byalaget under projektets gång. Byggnadsantikvarie Ulrika Olsson från Länsmuseet Gävleborg har varit anlitad för den antikvariska medverkan. Slutbesiktning skedde 2022-11-11.

Antikvarisk slutbedömning

Arbetena är väl utförda och är godkända ur antikvarisk synpunkt.

Karta

Figur 1. Kalvsnäs by. Kalvsnäs kvarn är inringad. Karta ur Digitala Planarkivet.

Lagskydd

Kalvsnäs kvarn ligger utanför detaljplanelagt område. Kvarnen bedöms ha höga kulturhistoriska värden.

Orsaker till åtgärd

En mängd takpannor var helt uttjänta på grund av frostsador. Dessa takpannor var återanvända vid den senaste takrenoveringen som utfördes under 1990-talet. På grund av de skadade pannorna förekom läckage på flera ställen, vilket också bidragit till rötskador på undertaket.

Vid projektstart var ambitionen först att återanvända befintligt tegel, eller fördela detta på det västra takfallet som är synligt. Ambitionen utgick eftersom teglets skick visade sig vara sämre än förväntat.

Figur 2. Kalvsnäs kvarn innan påbörjade takarbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2018-10-18.

Figur 3. Kalvsnäs kvarn innan påbörjade takarbeten. Foto från väster. Notera svackan vid takfoten. Foto: Ulrika Olsson, 2018-10-18.

Figur 4. De gamla trekupiga takpannorna var utom räddning då en stor del av dem var frostskaadade eller trasiga på annat vis. Foto: Kalvsnäs byalag.

Utförda åtgärder

En ställning restes kring kvarnen. Allt gammalt taktegel liksom underliggande takläkt revs av takfallen. Då underpanelen var blottad blev det möjligt att se omfattning av skador i den. Byalaget meddelar att uppskattningsvis 50–100 kvm av panelen behövde bytas ut till nytt virke. Ilagningar har också skett i den utskjutande takfoten. Det blev nödvändigt att rikta upp taket något, innan skivmaterial och läkt skulle monteras. Sättningar fanns i takkonstruktionen och särskilt utmärkande var dessa på det västra takfallet.

På takfallen monterades oljehärdad masonite och på denna en väv av fabrikat Bison, artikelnummer: 700 162 672. En ny strö- och bärläkt har monterats och slutligen lades nytillverkat tvåkupigt lertegel från Vittinge taktegel på taket. Taketsnock är täckt av nocktegel.

Nya tjärstrukna vindskivor har tillkommit. På dessa har monterats svarta gavelbeslag. Samtliga trädelar som är synliga i takets konstruktion har tjärstrukits, liksom tidigare. Detta arbete var inte helt klart vid

slutbesiktningen, men ska slutföras under våren 2023 när vädret åter tillåter.

Skorstenen har försetts med ett nytt fabriksmålade plåtbeslag i kulör silver. En kort takbrygga har tillkommit ovanför skorstenen, denna är i rödmålade smide från CW-Lundberg. Nya hängrännor har tillkommit på båda takfallen, tidigare fanns en endast på den östra sidan, baksidan. Hängrännorna är fabriksmålade i silver för att efterlikna galvade hängrännor. Enligt plåtfirman har galvad plåt i hängrännor och stuprör visat sig inte fungera bra ihop med lertegel, något som också kunde konstateras när den gamla galvade hängrännan demonterades. Den var hårt angripen av rost. Valet gjordes då att tillverka delarna i fabriksmålade plåt som efterliknar den galvade plåten. Från hängrännorna leds vattnet ner genom stuprör med skarpa vinklar, två på det östra takfallet och en på det västra. Stupröret vid det nordöstra hörnet ska anslutas ner i marken när det blir vår. Detta för att ytterligare minska risken att vatten letar sig in i byggnaden.

Figur 5. Under uppstart. Ställningsbygge pågår. Foto: Kalvsnäs byalag hösten 2022.

Figur 6. Rivning av taktäckning pågår. Foto: Kalvsnäs byalag hösten 2022.

Figur 7. Underarbetet är utfört. Panel är lagad, skivor och väv monterad. Takpannorna är redo att läggas på den nya läkten. Foto: Kalvsnäs byalag hösten 2022.

Figur 8. Slutbesiktning av takomläggningen på Kalvsnäs kvarn. Kvarnen sedd från öster. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-11.

Figur 9. Slutbesiktning av takomläggningen på Kalvsnäs kvarn. Kvarnen sedd från nordväst. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-11.

Figur 10. Stuprören har skarpa vinklar. Här syns stupröret vid det sydvästra hörnet. Vattnet leds direkt ner mot forsen. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-11.

Avvikelser från beslut

Takbryggan vid skorstenen låg inte med i ansökan och därmed inte heller i länsstyrelsens beslut. Läns museet bedömer dock att den har ringa påverkan på kvarnens kulturhistoriska värden i och med att skorstenen är placerad på det östra takfallet som inte är i ett speciellt synligt läge för besökare och förbipasserande. Takbryggan är nödvändig för att nå och arbeta vid skorstenen.

Figur 11. Takbryggan på det östra takfallet. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-11.

Kvarstående arbeten

Till våren ska tjärstrykningen av panelen i den öppna takfoten färdigställas. Stupröret vid det nordöstra hörnet ska anslutas ner i rör i marken så att regnvattnet kan ledas ut från byggnadens grund.

Figur 12. Foto från öster, mot den södra gaveln. Här syns ilagade delar i takfoten. Dessa ska tjärstrykas till våren. Foto: Ulrika Olsson, 2022-11-11.

Övriga antikvariska iakttagelser

Eftersom eldstaden i kvarnen inte är i regelbundet bruk är det lämpligt att skorstenen förses med en huv. För att denna inte ska skrymma allt för mycket bör den ha en diskret och platt utformning.

Figur 13. Typ av diskret skorstenshuv som museet förespråkar. Foto: Ulrika Olsson.

Källor

Besikttningsprotokoll Läns museet Gävleborg, 2018-10-18, dnr: 729/310

Muntliga uppgifter från Lars-Olof Blomgren, Kalvsnäs byalag, 2022-11-11.

Kalvsnäs byalag har fotat arbetena under projektets gång. De fotografier som finns publicerade i denna slutrapport finns också registrerade i museets fotosamling.

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se